

A fejlődési patopszichológia strukturális, tárgykapcsolati és szelf-fejlődési modelljei

előadó: Mihocsa Ildikó
SE AOK
Klinikai Szakpszichológiai Intézet

A posztfreudiánus elméletek főbb képviselői

■ Én pszichológia

■ Anglia. Anna Freud

■ USA:

■ Hartmann, Spitz,
Jacobson
M. Mahler

Az én-identitás és szelf-
fejlődés képviselői:

H. Erikson

H.Kohut

■ Tárgykapcsolati elméletek

■ A Kleini-Bioni modell

■ A Brit Független Anglia
Iskola Fairbairn

■ Bion

■ Winnicott

■ Dél Amerika:

■ Kernberg

■ USA: D. Stern

Előfutárok:

- - Freud: a személyiségfejlődés útja: az ösztönfejlődésen keresztül
- Budapesti Iskola:
- - Ferenczi: Freud libido-teóriájának határait kiterjesztette a korábbi anya-gyermek kapcsolatra
- - Bálint M. és Alice: már 1930-ban kifejtik az
- *elsődleges*
- *és másodlagos szeretet* elméletüket
- (a gyermek nem nárcisztikus, hanem születésétől fogva nárcisztikus libidója tárgyra irányul). Freud libidó fejlődése: auto-erotikus (elsődleges nárcizmus), hetero-erotikus nárc., és másodlagos nárcizmus: amikor visszavonja nárcizmusát a külső világról)
- - Roheim Géza egész kultúra elméletét a primér tárgykapcsolatokban keresi

Anna Freud munkássága (1895-1982)

- Fő műve: 1936 „Az én és az elhárító mechanizmusok”
- - ő a gyermekanalízis úttörője (elméleti magját a gyermekkori fejlődés képezi
- Freud: természettudományos keretek közt fejlesztette ki metapszichológiai fogalmait
- Anna Freud én-pszichológiája tapasztalaton alapuló fejlődési modellt dolgozott ki (*a jelenkori elméletek megpróbálják összekapcsolni az érzelmi kapcsolatokat és a hozzá tartozó mentális reprezentációk közti összefüggések azonosítását*)
- - az ösztön kielégülés helyére a kapcsolatteremtés kényszere lépett

Anna Freud konfliktus modellje

- Konfliktus:
- *Freudnál* : tudattalan ösztönök és tudatos elhárítások között (ő az ént tudatosnak képzelte)
- *Anna Freudnál*: a fejlődés a konfliktusokon keresztül történik, de ezek a 3 lelki instancia között zajlanak (maga az elhárítás is tudattalan)
- Munkacsoportot hozott létre, éles viták zajlottak közte és M. Klein között
- Klein: visszatért az ösztön kielégülés motivációjához, hangsúlyozva a *belső fantázia tárgyak fontosságát*
- Anna Freud a reális szülők modell funkciót betöltő szerepét hangsúlyozta a lelki struktúrák kialakulásában
- és a szociális támogatás fontosságát (pl. Háborús gyermekek tapasztalatait írja le)
- Fejlődési vonalakat azonosított, a dependenciától az érzelmi érettség ill. függetlenség felé (lásd 7 fejlődési vonal)

Az Észak –Amerikai én-pszichológia (Hartmann, Jacobson, Mahler)

■ Heinz Hartmann

■ - Alaptételei:

- - a fejlődés nemcsak harcok mentén zajlik, hanem létezik egy *konfliktus mentes én-képesség (nyelv, észlelés, gondolkodás)*
- - fontos a konfliktusok mentén történő fejlődés is, de ő elsősorban az *alkalmazkodáson alapuló (adaptív) fejlődést* hangsúlyozta (megnyitotta az utat az *egészséges fejlődési* folyamatok vizsgálata felé)

Edith Jacobson munkássága

- **Átdolgozta Freud szexuális fázisokra alapuló energia és fejlődés elméletét** (*Freud ösztöntanát dominánsan alkati tényezőnek és nem környezetinek tartotta*)
- **Jacobson (1897-1978) kezdetben a Berlieni Pszichoanalitikus Társaság tagja.**
- **1938.ban érkezik New-Yorkba (börtönből menekült)**
- **Fejlődéselmélete: a pozitív és negatív élményeken keresztül történik** (az ösztönök szerinte is biológiai potenciálok, de az élmény aszerint szerveződik hogy milyen volt a környezet hatására létrejött érzés)
- **- az anya: „segítő én”-ként működik, lecsillapítja az erős érzéseket, így segítve az integrációt**
- **- a stabil én-tudat a libidó (egységesítő erő) és agresszió (amelyik fontos a különbözőség tudatának és az eltávolodás kialakításában) ciklikus egyensúlya alapján alakul ki**

Tárgykapcsolati elméletek

■ A Kleini-Bioni modell

■ M. Klein (1882-1960)

■ - Célja: kiterjeszteni Freud nézeteit a gyermekekkel való munkára, tehát a korábbi fejlődési szakaszokra

■ Kulcsfogalmak:

■ Átvette Freud ösztöntanának polarizációját, de végig annak a tárggyal való kapcsolatáról beszél.

■ nála az ösztönök pszichológiai és nem biológiai minőséggé alakulnak= affektusok= az ösztönök mentális reprezentációi

■ az affektusok összefonódva az internalizált belső tárgyakkal a tudattalan fantáziák jelentős részét alkotják (már a születés pillanatában léteznek= hallucinatorikus élmények). Nem azonosak a nappali fantáziákkal, amelyeknek vágyteljesítő és önértékelést helyreállító funkciójuk van)

M. Klein elméletének alapfogalmai

- - kezdetben a gyermek rész tárgyakat percipiál és internalizál
- - a csecsemőt 2 alapvető élmény uralja: a „jó és a rossz anyamell” tápláléka árasztja el
- - az agresszió szerepe : a veleszületett vagy a „rossz anyamell” negatív tapasztalatából származó frusztráció feszültséget kelt a csecsemőben, amit nem képes elviselni
- - projektív identifikációval az agressziót kivetíti a külső tárgyra

Klein személyiségfejlődési modellje

- Az én-lélektan szerint az én= stabil szerkezet, az elhárító mechanizmusok és képességek szerint van rétegezve (egy idő után az „állati ösztönimpulzusok” a felettes én büntudatával küszködve megszilárdulnak
- Klein „ vad értelmező” : az én végig esékeny, „cseppfolyós” marad, folyamatosan pszichotikus szorongások fenyegetettségével küzd (1. par. szor.=megsemmisülés, 2.depr.szor.=teljes elhagyatottság rémképe).
- A fejlődés a primitív áramlatok és fantáziák irányából a differenciáltabbak felé történik).

A paranoid-szkizoid és a depresszív pozíció

- A 2 pozíció leírása képezik Klein legfőbb hozzájárulását a pszichoanalízis fejlődéséhez
- Pozíció= tárgykapcsolatok, fantáziák, szorongások, viselkedések konstellációja, amelyek életünkben bármikor visszatérhetnek
- A szkizoid-paranoid pozíció
- a világ felfogása rész-objektumokban történik
- hasítás és disszociáció folyamatai dominálnak (a jó és a rossz kvalitásokat távol tartja egymástól, így védve az ént az ambivalenciától)
- idealizáció
- projektív identifikáció: a kihelyezés révén a csecsemő képes új helyet találni negatív fantáziáinak. Ezt olyan kifinomultan teszi hogy eléri hogy a másik úgy is viselkedjék vagy érezzen amilyen nyomást gyakoroltak rá. Mágikus ellenőrzést képes gyakorolni a tárgy felett.

A Bioni modell

- A projektív identifikációból kiindulva dolgozta ki a konténer metaforáját
- Bion felismerte: a projektív identifikáció nemcsak védekező mechanizmus, hanem *kommunikációs eszköz is (a projektált tárgy a másik személy pszichológiai élményévé válik)*
- - ez a konténer funkció = „a másik lélek” befogadja és értelmessé alakítja az élményt, ami ezáltal kezelhetővé válik

Bion

- - a konténer hiánya a kiürítés kóros formájává válik
- Összegezve: anya : mentális konténer
- - ha nincs megfelelő konténer a gyerek magára marad elborító szorongásaival és ez a valóság megtagadásához, akár pszichózishoz is vezethet
- Képes kell legyen olyan fizikai és érzelmi válaszokra amelyek modulálják a gyermek kezelhetetlen érzéseit
- - jelzi hogy érti a csecsemőt, de az okokat is
- - több mint tükrözés, mert nemcsak a gyermek érzéseit jelzi vissza, hanem azt is hogy képes azok kezelésére. Így azok elviselhetővé válnak és a gyermek képes lesz újra internalizálni őket

Az érzelmi szabályozás

- Tehát annak következtében hogy a gyerek az átalakító működést is internalizálja, eljut az érzelmi szabályozáshoz (reguláció)
- - főleg az erős szorongások és agresszív indulatok szabályozásában játszik szerepet
- - agresszió: gyerek kezdettől fogva tudatlan halálfélelmet érez (destrudo) ami az elsődleges szorongás forrása
- - ennek csak egy része vetül ki
- - belül is marad egy része, mint állandó belülről való megsemmisülési fenyegetettség
- - irigység : a vele született agresszió egyik fajtája
- - agresszió: a rossz tárgy ellen irányul
- - irigység a jó tárgy ellen irányul, az ellen akitől függ, mivelhogy nem tudja elviselni hogy az anya az, aki kontrollál. Mivelhogy tudomásul veszi hogy az idő véges, (így a depresszív pozíció előfutára) de nem akar abba beletörődni hogy át kell majd élnie a frusztrációt hogy az anya előbb-utóbb megvonja tőle a „ jó mellett”
- - Az erőteljes irigység akadályozza a paranoid pozíció túlhaladását

A depresszív pozíció

- Előfeltételek:
- - idővel a szülők korrektív szerepe révén a jó élmények túlsúlyba kerülnek
- - nő a gyerek saját szeretet képességében való hit is
- - ha az anya empátiával kezeli a gyerek agresszióját, akkor mérséklődik a gyerek saját érzéseitől való félelme
- - az erősebb én képes a romboló elképzelések befogadására, így a gyerek már kevésbé érzi hogy szükség van gyűlöletének a kivetítésére, tehát a rossz tárgya hatalma csökken
- - így jutunk el a depresszív pozíció fájdalmának és szorongásának elviseléséhez

A depresszív pozíció néhány jellegzetessége

- - integrált, egész tárgyakat képes percipiálni a gyermek
- - a jó tárggyal való azonosulás révén ami fokozza az én erejét, megindul a fokozatos integrálódás
- - ha egész tárgyat percipiál a gyermek, az ebben való csatlódás nagyobb fájdalmat okoz. agressziót fog érezni és az ahhoz társuló büntudatot. De hinnie kell hogy szeretete erősebb mint a gyűlölet, így képes helyreállítani a lerombolt tárgyat (ez egyenlő a Winnicott féle „ szeretet rekonstruktív ereje” fogalmával)

A független brit iskola (Fairbairn, Bálint, Winnicott)

■ Fairbairn:

- - nála a libidó tárgykereső és nem örömkereső, tehát a szorongás csökkenés jobban függ a kapcsolat minőségétől mint az energia kisülésétől
- - áthelyezte a patológia magyarázatát a rendszerek konfliktusáról a képzetek integrációjának zavarára
- - Azóta a posztfreudiánus elméletek erre a feltevésre épülnek

■ Bálint M.

- - elutasítja Freud elsődleges nácizmus koncepcióját
- - a szeretet iránti vágy az elsődleges
- - 2 védekezési mechanizmust különített el:
- - oknofília= az új tárgy szeretete
- - filobatizmus =a kötődés elutasítása és a tárgyak közötti szabad tér szeretete

Donald Woods Winnicott (1896-1971)

- - ő is nagyban hozzájárult a csecsemőkori fejlődés feltárásához
- Alapfogalmai:
- - a személyes, szubjektív élmény érdekli
- - „hamis én„ zavar fogalmát ő vezette be
- - „a holding (magtartó) funkció”
- - „az elég jó anya” koncepciója
- - „az átmeneti tárgy„ koncepciója

Winnicott alapkonceptiói

- **Feltétel: az elég jó anya: aki megérti gyermekét, de frusztrálónk is lennie kell**
- **- a holding funkció : a szelférzés alapját képezi**
- **- valóságos én (személyes én), aminek a létezés folyamatosságának érzése is feltétele) kialakulása:**
- **- a szelférzés alapját a szenzomotoros egység átélése teszi lehetővé. Az onnipotencia érzése is fontos, hogy úgy érezze a gyermek, a tárgy érte van, ő tudja kontrollálni, így fenntartja az illúziót hogy a tárgy része saját énjének. Egyben megteremtődnek az én magok is, amelyek integrálódnak a valós tapasztalatokkal.**

A valódi szelf kialakulásának feltételei:

- 1. biztonság érzés a belső világban: legyen képes korlátozni a külső események hatását. A szimbiózis révén, a szenzo-motoros egységen keresztül érzi önmagát. Ugyanakkor meg kell őrizze a mindenhatóság érzését (időleges élmény, amit az anyai elfogadás és segítség nyújt, mindig megmarad)
- 2. tehát valódi szelf akkor alakul ki ha jelen van egy másik személy, de aki nem akadályozza meg önmaga megtapasztalásának folyamatosságát. A csecsemő legyen az, aki felfedezi a tárgyat
- 3. a válaszokban támogassák, így lehet spontán és kreatív, ami az átmeneti élmények védett birodalmában valósul meg (ahol az alkotó én cselekedni és játszani tud).

Hamis szelf

- Hamis szelf
- - ha az anya nem értelmezi a gyermek reakcióit, nem alakul ki a szimbolikus kommunikáció közöttük
- - a tényleges kapcsolat a cselekedetek és a belső állapotok között hiányos
- - ha a gyermek valódi, spontán gesztusait nem fogadják el a szelf üressé válik (az anya meg kell győzze hogy valódi gesztusai elfogadhatók. Ha nem, a vágyak, az én szükségletek vagy a megismerési folyamatok frusztrálódnak, mert összeütközésbe kerülnek az elfogadás vágyával. Így torzulttá válnak.
- - a gyerek megtanulja megjátszani magát (így elleplezi valódi szelfjét)
- Pl. az agresszió helye: a szubjektív mindenhatóság és objektív valóság konfrontációjában, a gyermek könnyörtelenül bánik a tárgyakkal. Rombol, szenvedélyt, gyönyörűséget él át a pusztításban. Az anya ezt el kell viselje, alá kell vesse magát a másik vágyainak, anélkül hogy aggódna a másik továbbélési képességében. Így alakul ki a másik tartósságának érzete, ami feltétele az erős és tartós szeretetnek,